

นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ :
การตีบทอคนบวรวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

นางสาวสุภาพร พลายนเล็ก

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-331-186-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

NIRAT OF THE RATTANAKOSIN PERIOD :
THE CONTINUATION OF LITERARY CONVENTION FROM PRINCE THAMATHIBET'S WORK

Miss Supaporn Playlex

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai

Department of Thai
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 1998
ISBN 974-331-186-6

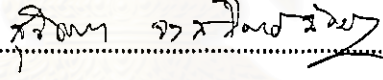
หัวข้อวิทยานิพนธ์   นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จาก
พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
โดย   นางสาวสุภาพร พลายน้อย
ภาควิชา   ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา   ผศ. อารดา กิระนันท์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนประกอบของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ สุภวัฒน์ จุติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สuttirata จงสถิตย์วัฒนา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชลตา เรืองรักษ์ลิขิต)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุกัญญา กัทรราชย์)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

สุภาพร พลายนเล็ก : นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การตีบทอคนบวรระพคตินิจากงานพระนิพนธ์
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร (Nirat of the Rattanakosin Period : The Continuation of Literary
Convention from Prince Thamathibet 's work) อ. ที่ปรึกษา : ศศ. อารดา กิระนันท์ ;
230 หน้า. ISBN 974-331-186-6.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาเปรียบเทียบนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และ
วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อชี้ให้เห็นว่าวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมากสืบ
ทอดขนบในการแต่งจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ผลจากการวิจัยเปรียบเทียบวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรกับวรรณคดีนิราศในสมัย
รัตนโกสินทร์ ๕๔ เรื่อง พบว่าวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมากสืบทอดขนบในการ
แต่งจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรหลายลักษณะ กล่าวคือ ด้านขนบในการแต่งนิราศ นิราศใน
สมัยรัตนโกสินทร์เกินครึ่งยังคงมีการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก และนิราศอีกหลายเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์
หรือสิ่งที่พบเห็นโดยไม่เชื่อมโยงถึงความรู้สึกอาลัยรัก ด้านวัตถุประสงค์ นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์เป็น
งานที่เผยแพร่สู่ผู้อ่านอย่างกว้างขวาง โดยมุ่งเน้นการบันทึกสิ่งที่ประสบพบเห็นอย่างละเอียดลออมากขึ้น
และแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่หลากหลายมากกว่าเดิม ด้านรูปแบบคำประพันธ์ ภาพยนตร์เรื่องซึ่งเป็น
ประติมากรรมสำคัญของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรได้รับการตีบทอคือใช้รูปแบบในสมัยรัตนโกสินทร์เรื่องมา
ด้านเนื้อหา นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ มี ๒ กลุ่ม คือ นิราศที่ยังคงมุ่งเน้นการคร่ำครวญอาลัยรัก และ
นิราศที่มีเนื้อหามุ่งเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับการเดินทางและสภาพสิ่งที่พบเห็น ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเดิม
รวมทั้งกวียังนิยมการระบุชื่อผู้แต่งไว้ในส่วนนำและส่วนท้ายเรื่องด้วย ด้านวิธีการดำเนินเรื่อง กวีสมัย
รัตนโกสินทร์ใช้วิธีการบรรยายในการแต่งนิราศมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ส่วนวิธีการพรรณนาก็ยังคงมีอยู่บ้าง
ด้านศิลปะการใช้ภาษา นิราศรัตนโกสินทร์หลายเรื่องเลียนแบบการใช้สำนวนโวหารจากนิราศของเจ้าฟ้า
ธรรมธิเบศร โดยเลียนแบบทั้งบท ทั้งวรรค หรือบางส่วนของวรรค หรือเลียนแบบเนื้อหาและลีลาโดย
ใช้ถ้อยคำภาษาของตนเอง อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากการตีบทอคนบวรจากเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรหลาย
ลักษณะดังกล่าวแล้ว วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นผสมผสาน ทำ
ให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ส่วนตัวที่ดำเนินควบคู่กันไปกับการตีบทอคนบวรในการแต่งนิราศด้วย

ภาควิชา ..... ภาษาไทย .....
สาขาวิชา ..... วรรณคดีไทย .....
ปีการศึกษา ..... ๒๕๕๑ .....

ลายมือชื่อนิสิต ..... สุภาพร พลายนเล็ก .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... อ. อารดา กิระนันท์ .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

พิมพ์ด้วยหมึกพิมพ์ดีดที่วิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

3972210023 MAJOR THAI
KEY WORD:

NIRAT OF THE RATTANAKOSIN PERIOD / NIRAT OF PRINCE THAMATHIBET.
SUPAPORN PLAYLEX : NIRAT OF THE RATTANAKOSIN PERIOD : THE CONTINUATION OF
LITERARY CONVENTION FROM PRINCE THAMATHIBET'S WORK. ADVISER ASST.
PROF. ARADA KIRANAN ; 230 pp. ISBN 974-931-186-6.

In this thesis, the researcher intends to present a comparative study between Nirat of Prince Thamathibet and Nirats in the Ratanakosin Period in order to point out that a large number of those literary works had transmitted the literary convention from Nirat of Prince Thamathibet.

As a result of the comparative study between Nirat of Prince Thamathibet and 58 Nirats in the Ratanakosin Period, it is found that a large number of Nirats in the Ratanakosin period transmitted the literary convention of Nirat of Prince Thamathibet in several respects. In the matter of convention more than half of Nirats in the Ratanakosin Period still lamented over love and several other Nirats spoke of events or experiences that were not connected with the loss of love. Regarding their objectives, the Nirats in Ratanakosin Period were disseminated widely among readers with the aim to record in more details the events the poets had seen. The works expressed more varied emotions than in the past. As for the style of writing, royal barge songs (Kapp He Rua) were the significant works of Prince Thamathibet, regarded as models for Nirats in the Ratanakosin Period. In connection with contents, Nirats in the Ratanakosin Period can be divided into 2 groups. The first group transmitted to stress lament over the loss of love, while the second group focussed on travels and what were encountered during the travels in a wider scope. It was also quite common to mention the names of poets in the introduction parts and in the ending parts of the works. It was also evident that poets of Nirats in increasing number employed the method of narration in their composition of Nirats but there were some that contained descriptive accounts. As for the art of language usage, many Nirats in the Ratanakosin Period imitated the idioms and writing style from Nirats of Prince Thamathibet but they used their own language and expressions in doing so. In addition to the continuation of the literary convention, Nirats in the Ratanakosin Period, created new things in combination which produced individual identity in parallel to the continuation of the convention of Nirat composition.

ภาควิชา ภาษาไทย.....

สาขาวิชา วรรณคดีไทย.....

ปีการศึกษา ๒๕๕๑.....

ลายมือชื่อนิสิต..... สุภาพร พลายเล็ก

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... อ.ดร. กิ่งเหล็ก

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและใคร่ขอขอบพระคุณท่านที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำและให้ความร่วมมือมาด้วยดี

ผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างสูงจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์ ซึ่งท่านได้เมตตาให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัยเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุกัญญา ภักธราชัย ที่ได้ร่วมให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณ บิดา - มารดา พี่ ๆ และน้อง ซึ่งได้สนับสนุนในด้านการเงินและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา รวมทั้งขอขอบคุณ เพื่อน ๆ ทุกคน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจที่ดีให้กับผู้วิจัยจนกระทั่งจบการศึกษา จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ป
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ซ
บทที่	
๑. บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๔
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ สมมุติฐานในการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีการดำเนินงาน	๘
๑.๗ ข้อตกลงเบื้องต้น	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
๒. ขนบในการทรงพระนิพนธ์วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร	๑๑
๒.๑ ความหมายของนิราศ	๑๑
๒.๒ ลักษณะวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร	๑๖
๒.๓ ขนบที่วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรรับมาจากวรรณคดีใน สมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลาง	๒๕
๒.๓.๑ ลักษณะของวรรณคดีนิราศ	๒๕
๒.๓.๒ รูปแบบคำประพันธ์	๓๔
๒.๓.๓ วัตถุประสงค์	๓๗
๒.๓.๔ เนื้อหา	๔๒
๒.๓.๕ วิธีการดำเนินเรื่อง	๔๓
๒.๓.๖ ศิลปะการใช้ภาษา	๔๖

๒.๔	ขอบของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่พัฒนามาจากวรรณคดีนิราศใน สมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลาง	๖๐
๒.๔.๑	ลักษณะของวรรณคดีนิราศ	๖๑
๒.๔.๒	รูปแบบคำประพันธ์	๖๒
๒.๔.๓	วัตถุประสงค์	๖๓
๒.๔.๔	เนื้อหา	๖๓
๒.๔.๕	วิธีการดำเนินเรื่อง	๖๔
๓.	นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การตีบทอศขบวรรมศิลป์จากพระนิพนธ์ของ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร	๓๑๔
๓.๑	ลักษณะของวรรณคดีนิราศ	๓๑๔
๓.๒	รูปแบบคำประพันธ์	๔๖
๓.๒.๑	นิราศคำโคลง	๔๖
๓.๒.๒	นิราศคำกลอน	๕๓
๓.๒.๓	ภาพย์เห่เรือ	๕๔
๓.๓	วัตถุประสงค์	๕๔
๓.๔	เนื้อหา	๑๐๖
๓.๔.๑	ประเภทของเนื้อหา	๑๐๖
๓.๔.๒	ส่วนประกอบของเนื้อหา	๑๐๗
๓.๔.๒.๑	ส่วนนำ	๑๐๗
๓.๔.๒.๒	ตัวเรื่อง	๑๑๑
๓.๔.๒.๓	ส่วนลงท้าย	๑๒๕
๔.	ศิลปะการใช้ภาษา : การตีบทอศและการสร้างสรรค์	๑๓๐
๔.๑	วิธีการดำเนินเรื่อง	๑๓๐
๔.๒	ศิลปะการใช้ภาษา	๑๔๒
๔.๓	ตำนานโวหารของวรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ที่ดำเนินรอยตาม วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร	๑๖๑
๔.๓.๑	การดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความและตำนานโวหาร	๑๖๒
๔.๓.๒	การดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความ	๑๖๕
๔.๓.๓	การดำเนินแนวการแต่งในด้านตำนานโวหาร	๑๕๔
๔.๓.๔	การดำเนินแนวการแต่งในด้านการใช้คำ	๒๐๕

๕. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๒๑๖
รายการอ้างอิง	๒๒๐
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๕

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. ตารางขนบวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรที่สืบทอดจากวรรณคดีนิราศ สมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลาง	๗๒
๒. ตารางขนบวรรณคดีนิราศที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรพัฒนาขึ้น	๗๓
๓. ตารางสรุปผลนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ที่สืบทอดขนบการแต่งจากวรรณคดีนิราศของ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร	๒๑๕

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย